

Nuorisotyöttömyys ja nuorten syrjäytymisen riskit

Nuorisotyöttömyys on noussut Suomessa ennen kokemattoman korkealle tällä vuosikymmenellä. Kansainvälisesti vertaillen nuorten työttömyysaste oli pahimmillaan Euroopan kärkeä Espanjan rinnalla. Nuorisotyöttömyyden kasvu taittui Suomessa jo vuonna 1994. Tämänhetkinen tilanne näyttää varsinkin hyvin koulutettujen nuorten osalta jo valoisammalta. Nuorisotyöttömyydessä on kuitenkin edelleen suuria kausivaihteluja ja työttömyyden laskuvauhti uhkaa hidastua – jopa pysähtyä kokonaan. Jäljelle on jäämässä nuorisotyöttömyyden kova ydin, ja osaa nuorista uhkaa työmarkkinoilta syrjäytyminen.

Nuorten asema työmarkkinoilla on aikuisväestöä monimuotoisempi ja vaihtelevampi. Nuorten elämässä mm. koulutus, työ, lastenhoito ja varusmiespalvelu aiheuttavat vaihteluja, joiden kuvaaminen pelkän työttömyysasteen valossa on puutteellista. Jotkut nuoret siirtyvät koulusta työelämään sangen suoraviivaisesti; joillakin kouluja työ liittyy toisiinsa usean vuoden ajan. Samoin määrä- ja osa-aikaisten työsuhteiden lisääntyminen tuovat epävarmuutta nuorten työmarkkina-asemaan. Myös nuorten ikäluokkien koossa on kuluneella vuosikymmenellä tapahtunut muutoksia, jotka on tarkastelussa syytä ottaa huomioon. Täten nuorisotyöttömyyden syvällisempi tarkastelu vaatii varsin monipuolista otetta ja eri elämäntilanteiden ottamista huomioon.

Tässä artikkelissa tarkastellaan nuorisotyöttömyyden trendejä ja ilmiötä kuluneen vuosikymmenen aikana sekä arvioidaan nuorten asemaa nykyisillä työmarkkinoilla ja vertaillaan nuorisotyöttömyyttä muiden ikäryhmien työttömyyteen. Tarkasteluun nostetaan myös nuorten syrjäytymisen riskit työttömyyden pitkittymisen näkökulmasta sekä nuorten koulutus- ja työmotivaatio.

Yleisissä työttömyystilastoissa nuorilla tarkoitetaan 15-24-vuotiaita. Tässä artikkelissa tarkastelu ulotetaan 29 ikä-vuoteen asti. Tämä on perusteltua pidentyneiden koulutusaikojen ja yleisen nuoruuden venymisen takia. Perheen perustaminen, lasten hankkiminen ja muut nuorten itsenäistymistä kuvaavat asiat tapahtuvat yhä myöhemmin. Esimerkiksi ensimmäisen lapsen synnyttämistä (mediaani) on tällä vuosikymmenellä noussut 26,5 vuodesta 27,6 vuoteen ja trendi näyttää jatkuvan saman suuntaisena.

Korkeita nuorisotyöttömyyslukuja monissa Euroopan maissa

Kansainvälisesti vertaillen Suomessa nuorten työhön osallistuminen on Euroopan unionin maista kaikkein vähäisintä. Meillä alle 25-vuotiaiden osuus työvoimasta oli 8,1 prosenttia vuonna 1997, kun se esimerkiksi Saksassa oli 11,0 prosenttia. Suomen ja Saksan yleiset työvoimaosuudet, eli työllisten osuus koko aktiiviväestöstä, ovat lähes samaa tasoa. Nuorten työttömyysaste on Suomessa selvästi Saksaa korkeammalla. Vuonna 1997 EU-maista vain Välimeren maissa nuorisotyöttömyysaste oli korkeammalla kuin Suomessa. Suomessa yleinen työvoimaosuus on lähellä EU-maiden keski-tasoa, mutta pohjoismaisittain vertaillen sangen alhainen.

Monissa EU-maissa nuorisotyöttömyysaste on Suomen tapaan muiden ikäryhmien työttömyysastetta korkeammalla tasolla. Poikkeuksen muodostavat Tanska ja Saksa, joissa ammatin valmistautuminen oppisopimuksen kautta on selvästi muita maita yleisempää erityisesti alle 20-vuotiaiden kohdalla. Saksassa nuorille on lakisääteisesti taattu kolmen vuoden koulutus peruskoulua vastaan yleissivistävän oppimäärän jälkeen. Oppisopimuskoulutuksessa olevat nuoret lasketaan työllisten ryhmään kuuluvaksi. Tanskassa tuotantokouluilla on vakiintunut asema koulutuksen ja työelämän rajamaastossa.

	<i>Nuorten osuus työllisistä</i>	<i>Nuorisotyöttömyysaste</i>	<i>Työvoimaosuus (kaikki)</i>
SUOMI	8,1	27,4	65,0
Ranska	8,4	28,9	59,6
Belgia	8,8	22,9	56,6
Kreikka	9,1	31,0	49,2
Ruotsi	9,2	21,1	72,7
Italia	10,4	33,5	51,3
Luxemburg	10,8	9,1	59,4
Saksa	11,0	9,9	64,0
Espanja	12,4	41,9	48,1
Portugali	12,8	16,7	67,2
Itävalta	14,7	6,0	68,1
Britannia	14,9	15,5	71,0
Alankomaat	15,3	11,5	66,0
Tanska	17,1	10,6	74,7
Irlanti	17,2	18,2	56,2

Taulukko 1. Nuorten (15-24-vuotiaat) osuus työllisistä sekä nuorisotyöttömyysaste ja työvoimaosuus EU-maissa vuonna 1997. Lähde: Euroavain. Tilastokeskus.

Kuva nuorisotyöttömyydestä näyttää varsin dramaattiselta, jos tarkastelemme työttömyysastetta ikäryhmittäin. Työttömyysaste on nuoremmassa ikäryhmässä selvästi korkeammalla tasolla kuin vanhemmissa. Alle 20-vuotiaita työttömiä oli vielä vuonna 1998 lähes kolmannes saman ikäryhmän työvoimasta. Yli 30-vuotiaiden ikäluokissa työttömyysaste oli jo viime vuonna alle 10 prosentin rajan. Pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna (1973-96) on 15-24-vuotiaiden työttömyysaste ollut keski-määrin 2,4-kertainen aikuisten työttömyysasteeseen verraten.

	1990	1992	1994	1996	1997	1998
15-19	15,0	33,4	41,3	34,4	33,6	32,2
20-24	6,5	23,3	30,8	25,0	21,3	19,6
25-29	2,4	12,8	19,1	15,1	14,8	12,5
30-64	2,1	9,2	13,9	12,8	10,6	9,5

Taulukko 2: Työttömyysaste ikäryhmittäin 1990-98. Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Suomessa valtaosa nuorista hakeutuu koulutukseen oppivelvollisuuden jälkeen ja täten nuorta työvoimaa on meillä suhteellisen vähän. Tämä on otettava huomioon nuorten korkeaa työttömyysastetta tulkittaessa. Alle 20-vuotiaiden korkeaa työttömyysastetta selittää myös se, että työmarkkinoilla olevien tämän ikäisten koulutus on monessa tapauksessa varsin puutteellinen tai heillä ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta lainkaan. Heidän sijoittumisensa työmarkkinoille on erityisen vaikeaa. Koulutustason ja työttömyyden välillä on hyvin selvä korrelaatio nuorissa ikäryhmissä.

Myös keskiasteen koulutuksesta valmistuneiden nuorten työttömyysaste tässä ikäryhmässä on varsin korkea, mikä kertoo työkokemuksen puutteen aiheuttamista vaikeuksista nuorimmissa ikäryhmissä. Vajavainen tai kokonaan puuttuva työkokemus aiheuttaa kitkaa monelle nuorelle työsaannissa. Koulutuksen mukaan jaoteltuna suurin nuorten työttömien ryhmä on tällä hetkellä ammatillisen tutkinnon suorittaneet nuoret. Vielä muutama vuosi sitten ammatillista koulutusta vaille olevat nuoret olivat suurin työttömien ryhmä.

Ikäryhmien työttömyyserot ovat tasoittuneet

Kuva työttömyydestä eri ikäryhmien välillä tasoittuu, kun laskemme työttömien osuuden koko ikäryhmästä työvoimaan kuuluvien sijaan. Taulukossa 3 nuorten työttömien osuutta koko ikäryhmän kokoon suhteutettuna verrataan vanhempien ikäluokkien työmarkkinatilanteeseen. Tau-

lukosta havaitsemme, että laman aikana erot eri ikäryhmien työttömyyden välillä ovat tasoittuneet. Tämän vuosikymmenen työttömyys on kohdannut useimmin 20-24-vuotiaita. Kyseisestä ikäryhmästä työttömänä on ollut pahimmillaan 18,6 prosenttia ja vielä vuonna 1998 20-24-vuotiasta työttömänä oli 12,5 prosenttia. Myös 25-29-vuotiaita työttömyys on kohdannut vanhempia ikäluokkia useammin tällä vuosikymmenellä. Työttömien määrä on toki kasvanut suhteellisesti eniten suurten ikäluokkien keskuudessa, mutta työttömien osuus ikäluokasta jo vuonna 1998 painunut alle 8 prosenttiin; lähes vuoden 1992 tasolle.

	1990	1992	1994	1996	1997	1998
15-19	6,0	10,2	10,4	8,6	9,4	9,1
20-24	4,7	15,1	18,6	14,7	13,1	12,5
25-29	2,1	10,6	15,4	12,3	12,0	10,2
45-49	1,5	7,4	10,9	9,9	8,3	7,6
50-54	2,1	7,0	10,4	10,3	9,2	7,4

Taulukko 3: Työttömien osuus ikäryhmästä. Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Opiskelijoiden määrän kasvu taittoi nuorisotyöttömyyden

Nuorten käyttäytyminen työmarkkinoilla on joustavampaa kuin aikuisten. Työttömyyden kääntymässä voimakkaaseen nousuun vuosina 1991-92, nousi työttömyys nopeimmin nuorissa ikäryhmissä. Työvoiman kysynnän laskiessa myös työvoiman tarjonta kääntyi laskuun ja nuoret etsivät koulutusta, jäivät hoitamaan lapsia kotiin tai siirtyivät jollakin muulla tavalla työvoiman ulkopuolelle. Nuorisotyöttömyyden taittuminen vuosina 1993-94 selittyy pääosin juuri opiskelijoiden määrän kasvulla ja kotityötä tekevien nuorten lisääntymisellä. Työllisten nuorten määrä kääntyi nousuun vasta vuosina 1996-98. Näitä muutoksia voi tarkastella seuraamalla muutostrendejä nuorten pääasiallisessa toiminnassa.

	työlliset	työttömät	opiskelijat	muut
15-19				
1990	34,3	6,0	55,6	4,1
1992	20,4	10,2	64,9	4,5
1994	14,8	10,4	68,6	6,3
1996	16,4	8,6	67,3	7,7
1998	19,1	9,1	64,5	7,3
20-24				
1990	67,4	4,7	19,4	8,4
1992	50,0	15,1	23,0	11,8
1994	42,0	18,6	27,8	11,7
1996	44,0	14,7	29,7	11,7
1998	51,3	12,5	25,8	10,4
25-29				
1990	84,8	2,1	6,3	6,8
1992	72,1	10,6	8,0	9,2
1994	65,2	15,4	9,7	9,8
1996	68,7	12,3	9,2	9,9
1998	71,0	10,2	8,1	10,7

Taulukko 4: Nuorten pääasiallisen toiminnan muutokset 1990-98; työllisten, työttömien, opiskelijoiden ja muiden osuus ikäluokasta. Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Taulukossa 4 nuorimmat ikäluokat on jaettu neljään ryhmään työvoimatutkimuksesta johdetulla tavalla. Prosenttiosuudet on laskettu suhteessa koko ikä-luokan kokoon. Esimerkiksi alle 20-vuotiaiden työllisten osuus ikäluokasta suorastaan romahti vuoden 1990 34,3 prosentista vuoden 1994 14,8 prosenttiin. Samaan aikaan työttömien ja opiskelijoiden määrä nousi selvästi. Vuoteen 1998 tultaessa työllisten osuus on jo kasvanut ja työttömien sekä opiskelijoiden määrä vastaavasti pienentynyt. Vastaavan suuntainen kehitys on havaittavissa myös muissa nuorissa ikäryhmissä.

Huomion arvoista on, että ryhmä "muut" on jatkanut kasvuaan työllisten määrän ohella viime vuosien aikana. Tämän ryhmän kasvuun on osaltaan vaikuttanut työmarkkinatukilain uudistus, joka rajasi alle 25-vuotiaat ammattikouluttamattomat nuoret työmarkkinatuen ulkopuolelle. Kaikki tosiasiallisesti työttömät nuoret eivät ole hakeutuneet työvoimatoimistoon työhakijoiksi, koska siitä ei ole ollut heille mitään taloudellista etua.

Piilotyöttömyys on kasvanut

Piilotyöttömyys nuorten ikäryhmien keskuudessa on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Piilotyöttömäksi määritellään henkilö, joka on työhaluinen ja työmarkkinoiden käytettävissä, mutta ei kuitenkaan ole edellisen neljän viikon aikana etsinyt työtä. Työvoimatutkimuksen mukaan vuoden 1998 tammi-maaliskuussa oli piilotyöttömiksi luokiteltuja 15-19-vuotiaita nuoria 24 800 henkeä ja 20-24-vuotiaita 14 100 henkeä. Nuorten piilotyöttömien määrä on kasvanut vuoden 1997 vastaavasta ajan-kohdasta 5 400 hengellä. Työvoimatutkimuksen mukaan alle 20-vuotiaita piilotyöttömiä on vuoden 1998 kolmannella neljänneksellä noin 12 500 henkeä enemmän kuin työttömiä vastaavassa ikäryhmässä.

Toisella vuosineljänneksellä työttömiä työnhakijoita on aina enemmän kuin piilotyöttömiä, sillä opiskelijoiden aktiivinen työnhaku lisää tällöin työttömien määrää nuorissa ikäryhmissä. Työvoiman ulkopuolella on kuitenkin huomattava joukko nuoria ja monet heistä tulevat työhakijoiksi työllisyystilanteen parantuessa. Tällä on vaikutusta työttömyyden alenemismuutoksiin ja uusien työpaikkojen tarvitsemiseen enemmän kuin on työttömiä työnhakijoita.

Pitkäaikaistyöttömyys lisää syrjäytymisriskiä

Oleellinen tekijä työttömyyttä tarkasteltaessa on työttömyyden kesto. Yleinen pitkäaikaistyöttömyyden raja on 12 kuukautta. Vuoden 1998 tilannetta tarkasteltaessa havaitaan, että tuolloin työttömyyden keskimääräinen kestoaika kaikissa ikäryhmissä oli 14 kuukautta. Reilu kolmannes (34,5%) työttömistä oli ollut työttömänä yli 12 kuukautta. Vastaavasti 15-29-vuotiaista yli 12 kuukautta työttömänä olleita oli 15,1 prosenttia.

	Työttö- miä yht.	3 kk tai vähem- män	3-5 kk	6-11 kk	12-23 kk	24 kk tai yli	Tunte- maton	Keski- määrin kk	Työttö- myys- aste
15-19	29 800	59,7	27,3	6,8	2,5	0,5	3,2	3	32,2
20-24	40 300	41,2	24,4	16,8	10,9	4,5	2,2	6	19,6
25-29	31 800	33,1	20,2	18,6	15,5	10,5	2,1	10	12,5
30-39	60 400	25,0	19,1	20,1	18,2	15,9	1,7	14	9,1
40-49	65 000	21,5	16,5	18,2	18,5	24,1	1,3	18	8,9
50-59	54 600	13,2	10,8	15,0	21,4	38,2	1,4	25	11,0
60-64	3 200	9,5	5,2	13,9	35,7	32,7	3,1	22	6,3
15-64	285 100	28,6	18,5	16,6	16,1	18,4	1,8	14	11,4

Taulukko 5: Työttömyyden kesto eri ikäryhmissä vuonna 1998. Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Pitkäaikaistyöttömyys koskettaa siis selvästi enemmän vanhempia työttömiä kuin nuoria. Eläkeputkessa olevat työttömyyseläkeläiset nostavat työttömyyden kestoja vanhemmissa ikäluokissa. Heidän kohdallaan työttömyyden pitkittymisessä on kysymys eläkkeelle pääsystä eikä niinkään työmarkkinoille suuntautumisesta. Tämä on muistettava tulkittaessa työttömyyden kestoja kuvaavia lukuja taulukossa 5.

Huomionarvoista on, että pitkäaikaistyöttömiä on 25-29-vuotiaiden ikäryhmässä jo noin 26 prosenttia työttömistä. Nuorissa ikäluokissa pitkäaikaistyöttömyys ja riski syrjäytyä työmarkkinoilta pysyvästi kasvaa merkittävästi juuri tämän ryhmän kohdalla. Yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia ajatellen nuorena työmarkkinoilta syrjäytyneiden henkilöiden aiheuttamat kokonaiskustannukset kohoavat ajan myötä hyvin korkeiksi.

Nuorten työttömyysturvan saanti

Nuorisotyöttömyyden seurausten arvioinnissa on muistettava, että läheskään kaikki nuoret eivät työttömyydestään huolimatta saa työttömyysturvaa. Esimerkiksi 17-19-vuotiasta työttömistä miehistä peräti 75 prosenttia on työttömyysturvan ulkopuolella. 15-16-vuotiaat voidaan rekisteröidä työttömiksi työhakijoiksi, mutta heillä ei ole työttömyysturva-oikeutta, koska heistä maksetaan lapsilisää. Työttömyysturvan ulkopuolelle jääneiden nuorten määrä lisääntyi työmarkkinatukilain muutoksen seurauksena.

Naiset	1995	1996	1997
17-19	56,9	66,7	51,4
20-24	16,8	30,2	26,2
25-29	14,3	12,3	9,6
Miehet	1995	1996	1997
17-19	37,6	35,3	75,4
20-24	9,1	17,4	19,8
25-29	4,0	5,2	1,4

Taulukko 6: Työttömyysturvan ulkopuolella olevien 17-29-vuotiaiden osuus saman ikäryhmän työttömistä sukupuolen mukaan vuosina 1995-97. Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Vain hyvin harvalla alle 20-vuotiaalla työttömällä on mahdollisuus saada ansiosidonnaista työttömyysturvaa vähäisen tai kokonaan puuttuvan työhistorian takia. Seuraavassa viisivuotiskäryhmässä ansiosidonnaista työttömyysturvaa saa 22,5 prosenttia työttömistä ja 25-29-vuotiaista työttömistä ansioturvaa saa 58,2 prosenttia. Alle 30-vuotiaista työttömistä noin joka kolmas saa peruspäivärahaa.

	17-19	20-24	25-29
Ansiosidonnainen päiväraha	6,3	22,5	58,2
Peruspäiväraha	27,5	35,6	29,7
Työmarkkinatuki	3,4	13,4	6,1
Ei osaa sanoa	0,0	6,4	0,7
Ei makseta työttömyysturvaa	63,0	22,2	5,4

Taulukko 7: Työttömyysturvan laji 17-29-vuotiaille vuonna 1997. Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus.

Työmarkkinatuen uudistuksella monenlaisia vaikutuksia...

Nuorten työttömien elämäntilannetta tarkasteltaessa tulee selvästi esiin se, että vain hyvin harvojen täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevien voidaan katsoa olevan syrjäytymisvaarassa. Tämän ikäiset vaikuttavat olevan hyvin koulutus- ja työhalukkaita. Kuitenkin mitä pidemmäksi asiakkuus työvoimapalvelujen piirissä venyy, sitä epätodennäköisemmäksi esimerkiksi koulutukseen hakeminen tulee. Iän karttuessa erilaiset ammatilliselle koulutukselle vaihtoehdot elämäntilannestrategiat tulevat hallitseviksi. Nämä strategiat voivat olla monenlaisia, esimerkiksi oman yrityksen perustaminen, tilapäisten töiden tekeminen tai sosiaali- ja työttömyysturvalla eläminen.

Nuorten aktivointi koulutukseen ja sitä myötä parempien valmiuksien hankkimiseen työmarkkinoita ajatellen on keskeinen nuoriin kohdistuvan työllisyyspolitiikan tavoite. Nuoria pyrittiin aktivoimaan koulutukseen ja työhakuun kiristämällä työmarkkinatuen saantiehtoja aluksi alle 20-vuotiaiden (vuonna 1996) ja sitten alle 25-vuotiaiden (vuonna 1997) osalta. Alle 25-vuotiailla ei ole oikeutta työmarkkinatukeen, ellei heillä ole ammatillista tutkintoa tai he eivät osallistu johonkin työhallinnon järjestämään toimenpiteeseen.

Nuorisoasiain neuvottelukunta teki työmarkkinatuen saantiehtojen muutoksen seurauksista arvion, jossa eriteltiin uudistuksen vaikutuksia nuorten syrjäytymisriskien näkökulmasta. Sen perustana on Tampereen yliopiston työelämän tutkimuskeskuksen seurantatutkimus kyseisestä asiasta. Arvion mukaan uudistuksella onnistuttiin aktivoimaan osaa alle 20-vuotiaista ammattikouluttamattomista nuorista koulutukseen ja työharjoitteluun.

... työnhausta vetäytymistä tai koulutukseen hakeutumista...

Osa nuorista vetäytyi työnhakijaksi ilmoittautumisesta tai/ja ei aloittanut opiskelua opiskelupaikan saatuaan. Työnhausta vetäytyminen oli tavallisempaa aikaisemmin passiivisimpien kohdalla (vain peruskoulun käyneet pojat, pitkään työttömänä olleet, aikaisemmin opiskelemaan hake-matta jättäneet). Enintään peruskoulun käyneiden osalta työttömänä 10 kuukauden kuluttua uudistuksesta olleiden osuus aleni lähes kolmanneksella, 49 prosentista 34 prosenttiin. Opiskelun aloittaneiden osuus kasvoi lähes kahdella kolmanneksella 14 prosentista 22 prosenttiin. Lisäksi noin kuusi prosenttia oli luopunut työnhakijaksi rekisteröitymisestä työmarkkinatukioikeuden menettämisen seurauksena.

Uudistuksen vaikutukset eroavat sukupuolen mukaan. Pojilla vajaan puolet työttömien osuuden vähenemisestä näkyy opiskelijoiden osuuden kasvuna, mutta lähes yhtä paljon kasvoi työvoiman ulkopuolelle siirtyneiden työnhausta luopuneiden osuus. Tytöillä sen sijaan työttömien osuuden vähenemistä vastaa lähes yhtä suuri opiskelijoiden osuuden lisäys, mutta myös tytöillä

työnhausta luopuneiden osuus kasvoi vähän. Uudistuksen muita vaikutuksia olivat ensimmäisen työttömyysjakson päättymisen aikaistuminen, sekä työharjoitteluun ja työvoimakoulutukseen osallistumisen huomattava lisäys.

...koulutuksen keskeytymistä...

Peruskoulun käyneistä oppilaitoksiin hyväksytyistä 18-19-vuotiaista niiden osuus, jotka eivät kuitenkaan olleet seuranta-ajankohtana opiskelemassa, kasvoi myös selvästi; lisäys oli 16 prosenttiyksikköä hyväksytyistä. Kaikkien kohdalla oppilaitokseen hyväksymistä ei täten ole seurannut opiskelun aloittaminen tai opiskelu on keskeytetty pian aloittamisen jälkeen. Vuosittain meillä jää noin 10 prosenttia nuorista koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Työmarkkinatukilain muutoksen vaikutuksia näiltä osin on vielä ennen aikaista arvioida, mutta ainakin vuoden 1996 osalta koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden 15-19-vuotiaiden nuorten osuus kasvoi 1,6 prosenttiyksiköllä.

Koulutuksen ulkopuolelle jäävien nuorten ryhmä on varsin heterogeeninen. Osa heistä haikutuisi joka tapauksessa koulutukseen ennen pitkää. Koulutuskielteisimpiä tai siitä piittaamattomimpia nuoria yleinen koulutusvelvoite ei onnistu aktivoimaan; heidän kohdallaan tarvitaan yksilöllistä palvelujen ja toimenpiteiden tarjontaa. Uudistus nopeuttaa koulutukseen sijoittumista selvästi niiden kohdalla, jotka eivät ole innostuneita koulunkäynnistä tai joille ammatinvalinta on vaikeata, mutta jotka kuitenkin pitävät ammattikoulutusta sinänsä tarpeellisena.

... syrjäytymistä ...

Monet 20 vuotta täyttäneistä nuorista ovat jo ennättäneet perustaa perheen, hankkia lapsia ja oman asunnon. Opiskelun aloittamista mietittäessä puntariin on asetettava perheen taloudellisen toimeentulon turvaaminen, asunnon hankkiminen ja esimerkiksi päivähoitopaikkojen järjestäminen. Opintososiaalisilla etuuksilla tai niiden puutteilla on erittäin ratkaiseva merkitys 20 vuotta täyttäneiden nuorten ammatilliseen koulutukseen hakeutumisessa.

Vailla ammatillista koulutusta olevien nuorten elämäntilannetta jäsentää nykyisin ehto, jonka mukaan työmarkkinatukeen ei ole oikeutta ilman koulutukseen hakemista tai aktiivitoimenpiteisiin osallistumista. Vaikuttaa siltä, että tämä lakimuutos jakaa työttömät nuoret entistä selvemmin kahteen ryhmään; toinen ryhmä menee lakimuutoksen johdosta nopeammin ammatilliseen koulutukseen ja osallistuu työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, mutta toinen ryhmä vetäytyy toimenpiteiden ja viranomaiskontrollin piiristä entistä tehokkaammin. Tässäkin iän vaikutus on huomattava. Nuorempien aktivointi onnistuu yleensä helpommin. Tällä hetkellä työvoimatoimistoihin tulee ikäluokkia, jotka eivät edes tiedä, että työmarkkinatukea on joskus maksettu automaattisesti. Näiden nuorten kohdalla ammattikoulutusvelvollisuus on suoraa jatkoa oppivelvollisuudelle. Yli 20-vuotiaiden nuorten kohdalla muutosvastarinta on todennäköisempää.

... edestakaista liikettä koulun ja työmarkkinoiden välillä...

Työmarkkinatukeen tehdyn muutoksen eräät seurannaisvaikutukset ovat jo nähtävissä. Lakimuutos pakottaa monet nuoret muuttamaan aikaisempia toimintatapojaan, mutta ensimmäinen muutos ei jää aina lopulliseksi. Lakimuutoksen seurannaisvaikutukset näkyvät selkeimmin kahdella suunnalla. Ne nuoret, jotka menivät työmarkkinatuen loppuessa sosiaalitoimistoon palautetaan ennen pitkää takaisin työnhakijoiksi. Nykyisin toimeentulotukeen tehdään myös leikkauksia, jos nuori ei osallistu aktiivitoimenpiteeseen. Lakimuutoksesta seurasi myös, että sanktion alla monet nuoret tekevät opiskelupäätöksensä hätäisesti ja tästä syystä ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen lisääntyy. Myös ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet palaavat jossakin vaiheessa takaisin työnhakijoiksi työvoimatoimistoon.

Koulutus- ja työvoimapolitiikan kannalta kehittämispaineita kohdistuu kahteen suuntaan. Ensimmäinenkin ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen on olennaisen tärkeää, koska keskeyttämisten toistuessa uusien yritysten tekeminen on entistä vaikeampaa. Lisääntyvän

koulutustarjonnan ja sanktioiden vastapainoksi on kiinnitettävä huomiota nuoren tekemien valintojen järjestykseen ja pitkäaikaisuuteen sekä koulutuksen laatuun ja mielekkyyteen.

Syrjäytymisen ehkäisy edellyttää monipuolisia toimenpiteitä

Vaikka työllisyystilanteen paraneminen ja lisääntynyt koulutustarjonta vähentävät nuorten työttömyyttä, niin jäljelle tuntuu jäävän työttömien nuorten 'kova ydin'. Tämä kova ydin on määrällisesti vähäinen, mutta tässä ryhmässä erilaiset syrjäytymiseen liittyvät ongelmat kasautuvat sellaisella tavalla, että työttömyys ja kouluhaluttomuus ovat loppujen lopuksi ongelmista kaikkein pienimpiä. Tämän 'kovan ytimen' kohdalla tarvetta on erilaisille viranomaisyhteistyön muodoille sekä mahdollisimman yksilöllisten koulutus- ja työmarkkinapolkujen luomiselle.

Nuorisotyöttömyyden hoitoon ja syrjäytymisen ehkäisyyn tarvitaan hallinnonalojen välistä monipuolista yhteistyötä. Kaikilla erilaisilla nuorten itsenäistymistä tukevilla toimilla on nuorten syrjäytymistä ehkäisevää vaikutusta. Opintososiaaliset etuudet, mahdollisuus saada kohtuuhintainen ensiasunto, koulutus- ja työharjoittelupaikkojen riittävä tarjonta sekä sosiaalista kansakäymistä edistävät monipuoliset harrastusmahdollisuudet ovat kaikki nuorten elinolojen kehittämisen kannalta myönteisiä tekijöitä.

Nuorisoasiain neuvottelukunnan arvion mukaan maassamme on tällä hetkellä 10 000 - 15 000 alle 25-vuotiasta nuorta, joilla on vakavia elämänhallinnan vaikeuksia ja heidän kohdallaan syrjäytymisvaarasta puhuminen on perusteltua. Työmarkkinatuen saantiehtojen muutos on koskettanut monia tähän ryhmään kuuluvia ja muutoksen vaikutukset eivät kaikkien kohdalla ole olleet myönteisiä. Elämänhallinnan vaikeudet ovat kuitenkin niin monitahoinen vyyhti, että yksittäisen toimenpiteen vaikutusten arviointi on vaikeaa. Joka tapauksessa selvää on, että edellä mainitun suuruinen ryhmä on vaarassa menettää mahdollisuutensa normaaliin itsenäistymiseen ja aikuisuuteen.

Nuorten henkilöiden syrjäytyminen työmarkkinoilta sekä mahdolliseen sosiaaliseen huono-osaisuuteen ja rikollisuuteen ajautuminen koituvat yhteiskunnalle hyvin kalliiksi pitkällä tähtäimellä. Vuosittaiset työttömyys- ja sosiaaliturvan sekä mahdollisen päihteiden käytön ja rikollisuuden kustannukset nousevat helposti 100 000 markkaan vuodessa; jopa selvästi sen ylikin. Esimerkiksi yhden vankivuoden kokonaiskustannukset ovat noin 200 000 markkaa. Jos oletamme, että edellä mainittu noin 15 000 hengen suuruinen alle 25-vuotiaiden ryhmä ajautuu sosiaalisesti huono-osaiselle elämän uralle ja syrjäytyy pysyvästi työmarkkinoilta, niin tästä aiheutuu yhteiskunnalle noin 60 miljardin markan kustannukset ennen kuin kyseinen ryhmä täyttää 60 ikävuotta. Laskelmassa on mukana vain välittömät kustannukset. Verotulojen menetykset sekä esimerkiksi rikollisuudesta aiheutuvat omaisuusvahingot kasvattavat mahdollisia kustannuksia vielä lisää.

Nuorten koulutus- ja työmotivaatio on edelleen hyvä

Vaikean työttömyystilanteen on pelätty rapauttavan nuorten koulutus- ja työmotivaatiota. Nuorisoasiain neuvottelukunta on seurannut systemaattisesti nuorten asenteita sekä koulutus- ja työmotivaatiota nuorisobarometreillä, joita on tehty vuodesta 1994 alkaen. Selvä enemmistö nuorista on koko tänä aikana uskonut koulutuksen parantavan olennaisesti työnsaantimahdollisuuksiaan ja yleinen optimismi suhteessa työllisyystilanteen paranemiseen on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana.

Nuoret kannattavat ammatillisen koulutuksen merkityksen korostamista yhtenä työttömyyden hoitokeinona. Kevään 1998 nuorisobarometrin mukaan 64 prosenttia haastatelluista piti mahdollisena ammatilliseen koulutukseen hakeutumista lähimmän viiden vuoden aikana. Vuonna 1994 näin ajatteli 60 prosenttia vastanneista. Viime vuoden tulosten perusteella 70 prosenttia työttömistä nuorista aikoi hakeutua ammatilliseen koulutukseen. Luku on täsmälleen sama kuin vuonna 1994.

	<i>Kyllä varmasti</i>	<i>Kyllä mahd.</i>	<i>Luultavasti ei</i>	<i>Varmasti ei</i>	<i>EOS</i>
KAIKKI					
vuosi 94	18 %	42 %	13 %	21 %	5 %
vuosi 95	18 %	48 %	14 %	17 %	4 %
vuosi 96	26 %	38 %	14 %	17 %	5 %
vuosi 97	29 %	36 %	13 %	18 %	4 %
vuosi 98	26 %	38 %	15 %	18 %	3 %
TYÖTTÖMÄT					
vuosi 94	22 %	48 %	14 %	9 %	7 %
vuosi 95	22 %	57 %	10 %	9 %	2 %
vuosi 96	19 %	52 %	11 %	11 %	6 %
vuosi 97	22 %	51 %	11 %	11 %	6 %
vuosi 98	23 %	47 %	11 %	16 %	3 %

Taulukko 8: Nuorten (15-29-vuotiaat) vastaukset kysymykseen: "Aiotko lähimmän viiden vuoden aikana hakeutua ammatilliseen koulutukseen parantaaksesi valmiuksia työmarkkinoilla" Nuorisobarometreissä vuosina 1994 – 1998.

Edellä mainittuun kysymykseen (aikooko hakueta ammatilliseen koulutukseen) "varmasti ei" vastanneiden osuus pieneni 3 prosenttiyksiköllä kaikkien vastaajien joukossa, kun taas työttömien joukossa näin vastanneiden osuus kasvoi 7 prosenttiyksiköllä. Tämä tukee näkemystä, jonka mukaan pieni osa työttömistä nuorista suhtautuu erittäin kielteisesti niin koulutukseen kuin muihinkin heille tarjottuihin vaihtoehtoihin.

Työttömät nuoret kokevat työnsaantimahdollisuuksien parantuneen selvästi. 24 prosenttia vuoden 1996 barometriin haastatelluista työttömistä tai lomautetuista nuorista koki työnsaantimahdollisuuksien parantuneen viimeisen puolen vuoden aikana. Viime keväänä jo puolet työttömistä nuorista katsoi työnsaantimahdollisuuksien yleisesti parantuneen. Palkansaajien kohdalla kehitys on saman suuntainen. Vuonna 1994 runsas puolet (52 %) palkansaajista katsoi työllisyystilanteessa tapahtuneen yleisesti käänteen parempaan. Vuoden 1997 keväällä 68 prosenttia palkansaajista katsoi työllisyystilanteen parantuneen ja keväällä 1998 jo 77 prosenttia palkansaajista katsoi työllisyystilanteen kääntyneen yleisesti paremmaksi.

	<i>Täysin samaa mieltä</i>	<i>Jokseenkin samaa mieltä</i>	<i>Jokseenkin eri mieltä</i>	<i>Täysin eri mieltä</i>	<i>EOS</i>
KAIKKI					
vuosi 94	9 %	37 %	26 %	20 %	9 %
vuosi 95	11 %	44 %	25 %	12 %	9 %
vuosi 96	8 %	37 %	27 %	18 %	10 %
vuosi 97	13 %	46 %	23 %	10 %	8 %
vuosi 98	19 %	54 %	15 %	7 %	6 %
TYÖTTÖMÄT					
vuosi 94	9 %	29 %	27 %	27 %	8 %
vuosi 95	9 %	37 %	27 %	26 %	1 %
vuosi 96	5 %	19 %	31 %	36 %	9 %
vuosi 97	11 %	32 %	31 %	22 %	4 %
vuosi 98	17 %	33 %	26 %	22 %	2 %

Taulukko 9: Nuorten (15-29-vuotiaat) vastaukset kysymykseen: "Työnsaanti mahdollisuuksissa on viimeksi kuluneiden kuuden kuukauden aikana tapahtunut yleisesti käänne parempaan" Nuorisobarometreissä vuosina 1994 – 1998.

Naiset ja miehet vastasivat hieman eri tavalla kysymyksiin työnsaantimahdollisuuksien paranemisesta. 70 prosenttia naisista oli esitetyn väitteen kanssa samaa mieltä kevään 1998 barometrissä. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä työnsaantimahdollisuuksien paranemisen suhteen oli 74 prosenttia miehistä. Ero naisten ja miesten suhtautumisen välillä on kuitenkin tasaantunut. Vuoden 1997 kevään barometrissä 56 prosenttia naisista ja 63 prosenttia miehistä katsoi työttömyyden taittuneen. Ensimmäiseen nuorisobarometriin vuonna 1994 haastatelluista naisista 40 prosenttia ja miehistä 51 prosenttia katsoi työllisyyden kääntyneen parempaan.

Työttömien ja vailla mitään ammatillista koulutusta olevien nuorten ryhmässä on myös havaittu työllisyyden parantuneen. Tämän kevään barometrin mukaan työllisyyden katsottiin parantuneen viimeisen puolen vuoden aikana yleisemmin kuin vuosi sitten.

Haastatteluhetkellä opiskelevat nuoret kokivat työllisyyden parantuneen erityisen selvästi. Korkeakouluopiskelijoista 83 prosenttia, opistoasteella opiskelevista 74 prosenttia ja ammattikoululaisista 69 prosenttia katsoi työnsaantimahdollisuuksien kääntyneen parempaan viimeisen puolen vuoden aikana.

Nuoret siis katsovat varsin yleisesti työnsaantimahdollisuuksissa tapahtuneen käänteeseen parempaan. Kuitenkin nuoret katsovat massatyöttömyyden seurauksena pysyvästi työelämän ulkopuolelle jäävien määrän kasvavan. Barometrissä esitetyn väitteen "pysyvästi työelämän ulkopuolelle jäävien määrä tulee kasvamaan" kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli yli puolet (54 %) vastanneista vuonna 1998. Vanhimmassa barometriin haastatellussa ikäryhmässä (25-29-vuotiaat) lähes kaksi kolmasosaa (64 %) katsoi pysyvästi työelämän ulkopuolelle jäävien määrän kasvavan. Työttömistä tai lomautetuista nuorista kolmannes (32 %) oli esitetyn väitteen suhteen täysin samaa mieltä kun vastaava luku koko aineistossa oli 17 prosenttia.

Yleistä asennemuutoksista on pääteltävissä, että erityisesti aktiivisten ja omatoimisten nuorten optimisismi lisääntyy ja koulutukseen hakeudutaan yhä aktiivisemmin. Myös osa työttömistä nuorista näkee tulevaisuuden valoisampana kuin muutama vuosi sitten. Koulutuksen arvostus on kuitenkin jonkinasteisesti polarisoitumassa. Osa nuorista työttömistä ei näe koulutuksella olevan merkitystä työllistymisen kannalta. Todennäköisesti he ovat juuri niitä nuoria, jotka suhtautuvat kriittisesti heille viranomaisten taholta tarjottaviin koulutus- ja työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin.

Lähdetiedot: Artikkelin ensimmäinen versio on julkaistu Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsauslehdessä numerossa 4/1998. Lehden ilmestymisen jälkeen tekstiä on täydennetty työvoimatutkimuksen 1998 vuositiedoilla. Tämä teksti on julkaistu Nuoran internet-sivuilla osoitteessa <http://www.minedu.fi/nuora>. Mahdolliset lähdeviitteet voi osoittaa Nuoran internetjulkaisuihin.